

**Valentin Burlacu, Formarea și evoluția RASS
Moldovenești (1924–1940), Chișinău:
Agenția pentru Știință și Memorie Militară, 2021,
(Tipogr. Bons Offices), 462 p.**

Recent apărută de sub teacurile tiparului, lucrarea profesorului dr. Valentin Burlacu abordează o problemă sensibilă și controversată în istoriografia contemporană. Tematica RASSM (Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească) suscită controverse atât în rândul istoricilor din Republica Moldova, cât și peste hotarele acesteia. Prin urmare, apariția unei monografii care tratează din multiple perspective unul și același subiect, demonstrează necesitatea continuării cercetărilor pe linia ideologică, politică, social-economică și culturală, care au stat la baza formării unui stat hibrid în stânga Nistrului. Menirea acestuia a constat în crearea unui „cap de pod”, care să faciliteze infiltrarea Uniunii Sovietice în Balcani. În tandem cu statutul de teritoriu strategic, RASSM a servit drept laborator pentru aplicarea în practică a doctrinei socialiste, promovate de K. Marx și F. Engels și materializate de Lenin și Stalin. În decursul celor 16 ani de existență, în „laboratorul sovietic” de peste Nistru au fost efectuate cele mai bizare experimente în vederea creării unei „națiuni utopice”.

Monografia conf. univ. dr. Valentin Burlacu vizează istoria RASSM, cuprinsă între anii 1924 (momentul formării republicii în stânga Nistrului după eșecul Conferinței de la Viena) și 1940, atunci când, în urma ultimatumului sovietic înaintat României la 26 iunie, URSS va ocupa Basarabia și Nordul Bucovinei. Ulterior, la 2 august 1940, teritoriul Basarabiei (excepție fac aici județele Hotin, Ismail și Cetatea Albă) și o porțiune din RASSM (actualul teritoriu al autointitulatei Republici Moldovenești Transnistrene) au format RSSM (Republica Sovietică Socialistă Moldovenească).

Studiul cuprinde o listă de abrevieri, urmată de introducere în care autorul prezintă actualitatea temei, precum și istoriografia problemei de cercetare. Conținutul lucrării este alcătuit din opt capitole, urmate de concluzii, lista surselor foto și 600 de surse bibliografice. La final este inclus rezumatul monografiei, redactat în limba engleză. Fotografii care însoțesc textul publicației, provin din fondurile arhivelor instituțiilor statului (Arhiva cartografică și foto a Bibliotecii Științifice „Andrei Lupan”; Arhiva Centrală a Academiei de Științe a Moldovei; Aula cu hărți a Facultății de Istorie și Filosofie a Universității de Stat din Moldova), Arhiva cartografică a Editurii „Civitas” și din colecția privată a istoricului Ion Valer Xenofontov.

Prezentând istoriografia problemei de cercetare, autorul menționează că „bibliografia problemei distinge între o paradigmă românească și una îngust moldovenistă”¹, cele două aflându-se într-o permanentă tensiune de-a lungul timpului. În cadrul analizei surselor istoriografice sunt trasate mai multe probleme, elucidate în textul lucrării: *momentul constituirii entității statale sovietice moldovenești; originile statalității sovietice moldovenești; crearea și activitatea organizației regionale de partid; formarea națiunii socialiste moldovenești; explicații privind evoluția moldovenilor de la poporație la națiunea socialistă; premisele care au stat la baza formării RASSM; scopul formării RASSM și forma în care s-a realizat noua entitate teritorială*² etc. Problemele enunțate anterior (și nu numai) sunt disputate între cele patru categorii de istorici prezentate de autor: „reformiștii” – sunt istoricii care, scăpați de cenzură, în baza documentelor epocii studiate sunt promotorii curentului „proromânesc”. Pe următoarea treaptă se află gruparea „moldovenistă”, care nu face altceva decât să reanime teza bolșevică a „moldovenismului primitiv”. Nu în ultimul rând, istoricii din autoproclamata entitate Nistreană, din considerente politice, secesioniste, pun accent pe studierea istoriei din stânga Nistrului într-un mod singular, pentru a demonstra, în cele din urmă, independența acestui spațiu față de restul teritoriului românesc. În cea de-a IV-a categorie sunt incluși istoricii și publiciștii din Occident, care au remarcat și denunțat din start eforturile regimului stalinist de a constitui o identitate moldovenească distinctă în proximitatea regatului României.

În capitolul I al monografiei, intitulat *Formarea RASSM în componența RSS Ucrainene*³, este prezentat contextul politic intern (organizarea acțiunilor subversive în RASSM, pentru a exercita presiuni la adresa statului român), și extern (crearea unui cap de pod spre Balcani în cazul unor schimbări internaționale majore), care a favorizat apariția unei enclave în stânga Nistrului. La baza formării RASSM a stat *Memoriul privind necesitatea creării în stânga Nistrului a Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești*, redactat (4 februarie 1924) de un grup de emigranți comuniști români. Obiectivele formării „noii entități teritoriale” vizau să clatine stabilitatea României Mari, pentru a destabiliza situația în regatul român. Nu în ultimul rând, prin intermediul RASSM, URSS își propunea să înainteze încet, dar sigur, urmărind ocuparea întregii peninsule Balcanice, uniformizând în felul acesta statele din Europa de sud-est sub tăvălugul cominternist⁴. Cu referire la efortul sovieticilor de constituire a noii entități statale în stânga Nistrului, autorul menționează că procesul a fost tergiversat de unii lideri ucraineni, care nu vedeau cu ochi buni o republică moldovenească la frontiera lor cu statul român.

¹ Valentin Burlacu, *Formarea și evoluția RASS Moldovenești (1924 – 1940)*. Chișinău, 2021, p. 11.

² *Ibidem*, p. 27-42.

³ *Ibidem*, p. 93.

⁴ A se vedea, în acest caz Gheorghe Cojocaru, *Cominternul și originile „moldovenismului”*: Studiu și documente. Chișinău, 2009, 500 p.

Formată pe cale artificială, în cadrul unui teritoriu unde românii se aflau în minoritate (31,5%), RASSM a trezit suspiciunea Europei. Astfel că cele mai titrate ziare din Anglia, Italia, Polonia, Germania, Franța, Bulgaria, Viena și Finlanda au catalogat acest experiment etnico-teritorial al bolșevicilor ca o provocare directă la adresa României. Cu toate că RASSM a beneficiat până și de o Constituție, confirmată de Congresul Sovietelor din toată Ucraina la 10 mai 1925, stemă și drapel, aceasta a rămas în sine o simplă regiune a Ucrainei cu autonomie limitată formală, situație în care se aflau de facto și celelalte republici sovietice.

Capitolul II prezintă RASSM ca un *laborator de experimentare a tehnologiilor privind tezele sovieto-cominterniste ale moldovenismului*⁵. În procesul de creare a elementului moldovenist, autorii sovietici au lansat diverse teorii și ipoteze în vederea „argumentării” faptului că moldovenii nu au nimic în comun cu românii, aceștia fiind un popor aparte, care a evoluat și s-a dezvoltat independent. Prin urmare, a fost nevoie ca să fie fundamentată baza istorică a teritoriului, conceptul național, limba vorbită și grafia. Pentru exemplificare, redăm esența „limbii moldovenești” prin intermediul unei formule matematice:

$$\text{Grafie chirilică} + \frac{\text{termeni românești}^6 + \text{rusisme}}{\text{proces de calchiere}} = \text{limbă „moldovenească”}$$

Cu toate că inițial s-a adoptat utilizarea grafiei latine și a limbii române stălcite, denumită ulterior „moldovenească”, superstițiile precum că această strategie îi va atrage pe moldoveni de partea românilor, au condus la ostracizarea grafiei latine și înlocuirea acesteia cu grafia chirilică. În lexicul limbii au fost introduși termeni rusești „moldovenizați”, pentru a se reflecta distincția clară dintre „limba burgheziei” de peste Nistru și limba „autohtonă” moldovenească din stânga Nistrului. Urmărind a se diferenția de practica Imperiului Rus pe marginea procesului de rusificare intentat popoarelor ocupate, URSS a recurs la politica de „indigenizare” a populației locale, care viza promovarea cadrelor autohtone în instituțiile de stat. Unul din obiectivele procesului de indigenizare viza plămădirea unei noi elite de origine proletar-țăărănească, cu o puternică conștiință sovietică.

Intitulat *Evoluția social-economică*, capitolul III oglindește cele două ramuri economice ale RASSM în perioada anilor 1924-1940: industria și agricultura. În cadrul Congresului al XIV-lea al PC (b) din toată Uniunea (decembrie 1925), sarcina economică principală a vizat industrializarea întregii țări. Prin urmare, începând cu 1926 în RASSM a fost fondat Combinatul Industrial Moldovenesc, care era alcătuit din 18 mari întreprinderi. Totuși, pentru ca procesul de industrializare să poată fi derulat în condiții optime s-a recurs la colectivizarea forțată a gospodăriilor țărănești. Profitând de șocul economic pe care l-au suferit „statele capitaliste” în anul

⁵ Valentin Burlacu, *op. cit.*, p. 172.

⁶ În procesul de creare a limbii „moldovenești” au fost utilizate inclusiv arhaismele și regionalismele limbii române.

1929, odată cu începutul crizei economice, Stalin decide să pună Uniunea Sovietică „pe roate”. Conform așteptărilor, URSS trebuia să ajungă din urmă și să depășească din punct de vedere economic statele care dețineau cei mai înalți indici economici până în 1929 (SUA, Marea Britanie, Franța). Începutul procesului de colectivizare a generat intensificarea politicii ostile față de așa-numiții „culaci”, care au refuzat să intre în colhoz. În 1932, penuria alimentară lovește din nou RASSM⁷ (aceasta a fost provocată de autoritățile sovietice ca mijloc de „convingere” a țăranilor înstăriți să-și predea pământul statului). În consecință, foametea a obligat populația să migreze din stânga Nistrului către Basarabia. Atrocitățile sovieticilor față de țărani au atras atenția Ligii Națiunilor în urma *Memoriului românilor transnistreni* semnat de 634 de refugiați, în care erau denunțate acțiunile represive față de populația autohtonă. Deja spre sfârșitul anului 1937, în urma acțiunilor de constrângere inițiate de autorități, cota gospodăriilor țărănești colectivizate constituia 96,6%.

Al IV-lea capitol tratează *Împilarea spirituală și culturală*, declanșată în stânga Nistrului. Primele ținte ale opresiunilor bolșevice au fost instituțiile de cult. Promovând un ateism militant, statul sovietic a lovit dur în comunitatea religioasă din întreaga Uniune Sovietică. Autorul lucrării menționează că distrugerea clerului a fost efectuată în mai multe etape, primele acțiuni înregistrându-se în 1918. Prin decretul din 23 ianuarie a fost despărțită biserica de stat și școala de biserică. Apogeul propagandei ateiste culminează în 1923, atunci când Troțki a format un tribunal al poporului, care în cadrul unui proces cu judecători, procurori, avocați și martori, l-a judecat pe Dumnezeu, după îndelungi deliberări condamnându-l la moarte „în contumacie”⁸.

În procesul formării „omului nou” au fost implicate instituțiile de învățământ, pentru ca tânăra generație să fie modelată după șablonul socialist. Școala a reprezentat un eficient instrument de îndoctrinare ideologică. Aplicată treptat, învățătura comunistă s-a extins, începând de la treapta generală și finalizând cu instituțiile de învățământ superior care pregăteau viitoarele cadre. Totuși, atestăm faptul că în 1936 în RASSM existau 17. 857 de analfabeți și 21. 753 de semianalfabeți în rândul moldovenilor. Totodată, la baza circuitului cultural au stat principiile leniniste care au conturat forma procesului creativ din domeniul artelor și culturii de masă. Acestea au fost utilizate cu succes de sovietici în proiectul de transformare a societății interbelice.

Capitolul V trasează câteva direcții ale *represiunilor staliniste* care au avut loc în RASSM. Prin urmare, un obiectiv principal a vizat eliminarea naționalismului „mic burghez” și „național moldovenesc” de la începutul anilor `30⁹. Victime au căzut cei suspecți că aveau origine socială „burgheză” și moldovenii care anterior

⁷ Pentru detalii care ilustrează primele două valuri ale foamei în teritoriul din stânga Nistrului, a se vedea Igor Cașu, *Dușmanul de clasă: Represiuni politice, violență și rezistență în R(A)SS Moldovenească, 1924-1956, Ed. a II-a*. Chișinău: Cartier, 2015. p. 32-38.

⁸ Valentin Burlacu, *Formarea și evoluția RASS Moldovenești (1924 – 1940)*. Chișinău, 2021, p. 330.

⁹ *Ibidem*, p. 386.

au colaborat cu autoritățile sovietice: G. Buciușcanu, Caftanachi, L. Madan, Dumitrașcu, Dâmbul. În 1937, odată cu declanșarea Marii Terori, a fost reprimată clasa intelectualității din RASSM¹⁰. De rând cu intelectualii au fost prizonieri și „chiaburii”, țărani suspectați că promovau activitate contrarevoluționară îndreptată împotriva organelor sovietice. Nu în ultimul rând, pe durata unui an și patru luni au fost condamnate la moarte sute de persoane nevinovate, care aveau anumite tangențe cu România în cadrul demarării „operațiunii române”. În cea din urmă instanță, represiunile pe motive lingvistice au fost îndreptate împotriva celor care au servit „idealul” sovietic până în anul 1937. Acuzați de naționalism și tentativă de a reinvia grafia latină, colaboratorii Editurii de Stat, ai Comitetului Științific, ziarului *Moldova Socialistă*, Institutului Pedagogic au fost luați în vizor de autoritățile sovietice. Precum conchide autorul lucrării, „construcția național-culturală moldovenească experimentată într-un răstimp de mai bine de un deceniu și jumătate, se încheia cu un fiasco”¹¹.

Concluziile trase de autor pe marginea celor expuse în conținutul lucrării, readuc în discuție faptul că regimul sovietic a efectuat o serie de experimente în teritoriul din stânga Nistrului, repercusiunile acestora resimțindu-se până în prezent. Atenția bolșevicilor a fost focusată asupra următoarelor obiective: crearea unei națiuni moldovenești (distincte de cea românească din dreapta Nistrului), promovarea moldovenismului pentru a rezolva problema identitară, naționalizarea și dezvoltarea planică a economiei de tip socialist, promovarea prin intermediul culturii a spiritului comunist utopic etc. Nu în ultimul rând, este accentuat faptul că „teroarea stalinistă din RASSM s-a soldat cu decapitarea cvasitotală a elitelor politice și culturale, care au contribuit la edificarea autonomiei moldovenești, reducând practic la zero eforturile depuse în procesul de „indigenizare”. Ilustrând o posibilă continuare a firului istoriei, Valentin Burlacu menționează că practicile bolșevice înrădăcinate în RASSM, vor fi implementate după 28 iunie 1940 în Basarabia.

Lecturând monografia *Formarea și evoluția RASS Moldovenești (1924 – 1940)*, conchidem că studiul întreprins de cercetătorul Valentin Burlacu, este unul complex, evoluția teritoriului din stânga Nistrului fiind ilustrată din mai multe unghiuri: politic, etnic, social-economic, cultural etc. Considerăm că lucrarea va trezi interesul cercetătorilor din domeniu, studenților, precum și pasiонаților de istorie națională. Pe această cale adresăm felicitări autorului pentru valoroasa contribuție la studierea procesului de formare și evoluție a RASS Moldovenești în perioada anilor 1924-1940.

Alexandru Molcosean*

¹⁰ A se vedea, în acest caz Elena Negru, *Decimarea elitelor politice din RASSM: cazul Grigore Starii*. În: *Destin românesc: Revistă de istorie și cultură*, București-Chișinău, 2010, nr. 2 (66), p. 32-39.

¹¹ Valentin Burlacu, *op. cit.*, p. 427.

* **Alexandru Molcosean**, doctorand, Școala Doctorală Științe Umanistice, USM.